

## ДЖЕРЕЛА

1. Білецький О.І. Зібрання праць : у 5 т. / О.І.Білецький. — К. : АН УРСР, Ін-т літ-ри ім. Т.Г. Шевченка, 1966. — Т. 4. — 387 с.
2. Єфремов С. Історія українського письменства / С. Єфремов. — Мюнхен, 1989. — Т. 1. — 456 с.
3. Кримський А. Вибрані твори / А. Кримський. — К. : Дніпро, 1965. — 487 с.
4. Осмоловський В. Сприйняття Достоевського на Україні // Художній світ Достоевського / В. Осмоловський. — К. : Дніпро, 1973. — С. 144–174.
5. Франко І.Я. Зібрання творів : у 50 т. / І.Я. Франко. — К. : Наукова думка, 1976–1986. — Т. 1, Т. 26, Т. 27, Т. 28, Т. 29, Т. 31, Т. 33.

*В статье исследуются основные принципы литературно-эстетических и творческих взаимосвязей И. Франко и Ф. Достоевского в контактно-генетическом аспекте. Анализируется литературно-критическое наследие И. Франко в контексте творчества Ф. Достоевского.*

**Ключевые слова:** *компаративный анализ, психологизм, литературно-критический анализ, творческая индивидуальность.*

*The article investigates the main principles of literary aesthetic and creative interrelationship between I. Franko and F. Dostoevsky in contact-genetic aspect. It analyzes Ivan Franko's literary-critical heritage in the context of F. Dostoevsky's creativity.*

**Key words:** *comparative analysis, psychologism, literary-critical analysis, creative individuality.*

УДК 398:82.09(477)

**Жанна Янковська**

### **АРХЕТИПНИЙ ОБРАЗ ВОРИТ В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРНІЙ ПРОЗІ 30–60-х рр. ХІХ ст.**

*Поняття «архетип» — «культурний архетип» — «архетипний образ» є парадигмою поступування і «незнищеною властивістю художнього мислення». Крізь призму архетипізованих образів з давніх часів людина сприймала світ як цілісно, так і в деталях та взаємозв'язках, що його відтворюють. У відповідності з конкретним хронотопом ці образи здатні трансформуватися, набирати нових рис, зберігаючи, проте, свої основні ознаки, а тому є наскрізними у семантично-змістовому ряді «міф — твір фольклорний — літературний твір».*

*У статті методом компаративного аналізу зроблено спробу визначити напрямки рецепції семантичних паралелей використання архетипного образу ворит в українській літературній прозі 30–60-х рр. ХІХ ст.*

**Ключові слова:** *ворота, архетип, культурний архетип, архетипний образ, символ, семантика, полісемантичність, родинна обрядовість, календарна обрядовість.*

Заявлена у статті тема знаходиться у смислового полі такого поліаспектного явища, як фольклоризм літератури, і є висвітленням однієї із складових його численних векторів вияву. Проблема пізнання фольклорно-літературних зв'язків не нова в українській гуманітаристиці, проте, разом з тим, є поки що невичерпною, породжуючи в ході наукових студій все нові й нові напрямки рецепцій між двома словесними системами та теоретичні аспекти щодо їх вивчення.

Тому коротко окреслимо науково-методологічну основу зазначеного дослідження.

Різні аспекти рецептивних зв'язків фольклору та літератури неодноразово були предметом дослідження багатьох вчених, серед яких в українській науці, починаючи з ХІХ і до 80-х років ХХ століття, найвідомішими є імена М. Максимовича, М. Костомарова, П. Куліша, І. Франка, М. Грицяя, Т. Комаринця, Г. Нудьги, І. Денисюка, Л. Дунаєвської, С. Мишанича,

Р. Кирчіва та інших, які у своїх працях спиралися більше на поняття народності у зв'язках літератури з фольклором.

Сьогодні назріла проблема перегляду методології та доповнення таких досліджень із виходом на поняття фольклоризму літератури, що дає змогу нового прочитання художніх творів будь-якого окремо взятого періоду. Йдеться насамперед про рівень аналізу, який спрямований, як зазначає П. Іванишин, посилаючись на досвід Г.Г. Гадамера, на «інтерпретацію» та «реінтерпретацію» текстів [10, 5–6]. Досить плідним з цієї точки зору видається інтердисциплінарний підхід до аналізу художніх творів, метод, який, на думку В. Давидюка, є «головним інструментарієм», що дає змогу «стереоскопічного бачення багатьох культурологічних явищ, які важко зауважити у площинному вимірі» [7, 73]. З такої точки зору цікавими нині є праці О. Вертія, У. Далгат, О. Кузьменко, А. Личковаха, С. Кримського, Я. Гарасима, Р. Марківа, О. Івановської та інших сучасних дослідників.

Архетипний образ воріт концентрує в собі різні види межової семантики і належить до групи лімінальних символів в українській культурній традиції (що апелюють до культу предків), з якими у певних сюжетно-змістових комплексах перетинається (дорога, поріг, річка, межа і т.п.). Рецепцію окремих значень цього образу спостерігаємо і в літературній творчості, особливо у прозових творах 30–60-х років XIX століття як таких, що «виросли» з фольклорного наративу і творчо засвоїли його канони.

Перш ніж аналізувати безпосередньо джерельний матеріал та твори письменників зазначеного періоду (Г. Квітки-Основ'яненка, П. Куліша, Ганни Барвінок, що стояли біля витоків української літературної прози), очевидно, логічним буде спочатку коротко окреслити парадигму поняття «архетип» — «культурний архетип» — «фольклорний і літературний архетип» — «архетипний образ» та термінологічно-змістові зв'язки між ними, що становитиме першу частину цього дослідження.

Ментальність кожного етносу проявляється у його характері, психології, традиціях, національно-культурних архетипах, які, взаємодіючи між собою, і відображають складну картину національного буття етносу. **Архетип** найчастіше визначається як «прообраз, первинний образ, ідеал». Можемо стверджувати, що архетипи складають «основу загальнолюдської символіки, послуговуючись підґрунтям для художньо продуктивного мислення в галузі фольклору, літератури, мистецтва» [2]. С.М. Пригодій та О.П. Горенко у навчальному посібнику «Американський романтизм. Полікритика», спираючись на працю М. Бодкіна «Архетипні паттерни в поезії», визначають архетип як

*«часто повторювані наративні структури, види дії, типи характерів та образів, що на них постійно натрапляємо у величезному масиві літератури, у тім числі міфах, снах, усталених формах соціальної практики»* [17, 48]. Натомість Т. Шестопалова, об'єднавши поняття «первісний образ» і «архетип» як ідентичні, дефініціює їх як *«певні окреслення демона, людини або процесу, які постійно відображуються в ході історії й виникають там, де вільно виявляє себе творча фантазія... Вони є психічним залишком безлічі однотипних переживань»* [21, 38].

Національно-культурні архетипи є глибинними, стійкими духовними утвореннями етносу, які визначають його буття в межах конкретного хронотопу, певного життєвого простору. Вони здатні трансформуватися, осучаснюватись, але зберігають свою «сутнісну основу» і не лише детермінують одну націю від іншої, але за смыслом можуть розглядатися як такі, що дають можливість показати специфіку національної культури як явища, включеного у всесвітньо-культурну комунікацію. Щодо означення національно-культурних архетипів, то використовуються ще такі поняття, як «культурно-історичні універсалії» та «універсальні категорії буття». Проте ці поняття не ідентичні, хоч при визначенні окремих категорій вони можуть знаходитися у відносинах взаємоперетину. Стосовно цього можна погодитися із думкою дослідниці Олени Пашник про те, що художня реалізація архетипу *«може здійснюватися на перехрещенні різних універсалій, проте сам архетип не може бути тотожним універсалії (незважаючи на домінування його як універсальної “структури”)*» [16, 57]. З приводу розрізнення цих термінів стосовно застосування їх у фольклорі (можна використовувати також для аналізу літературних текстів — як авторської словесності) З. Босик, спираючись на дослідження інших вчених у цій галузі, зазначає: *«Універсалії “в сукупності складають звід доволі постійних і обов'язкових принципів, правил, установок, які діють в усіх сферах жанрової естетики, граматики, семантики, змісту, вираження”.* Архетип *натомість не виступає (...) ані принципом, ані правилом, ані установкою»* [3].

Етнобуттєві культурні архетипи здатні вербалізуватися у народній словесній творчості — фольклорі, який М. Дмитренко називає *«універсальним символічно-ідеальним засобом формування духовного світу особистості, її морально-естетичного розвитку, психологічної самодостатності та суспільної стабільності»* [8, 11]. Тому у фольклористиці архетип виступає як *«первісний образ, ідея, первісні уявлення, відображення яких підсвідомо зберігає людська пам'ять і які підсвідомо проявляються, як і вроджені інстинкти, у мисленні, різних сферах творчої діяльності*

людини та людської спільноти, зокрема у сфері мистецтва, духовного життя, традиційного етикету, обрядовості та ритуалів» [20, 20]. Фольклорні архетипи належать до тих сутнісних національно-духовних цінностей, які залишаються стійкими навіть під впливом сучасних глобалізаційних процесів, оскільки останні, як зазначає Я. Гарасим, «не спроможні стерти специфіку етнічно маркованої ментальності між людьми чи бодай втрутитися в перекодування національно змодельованих та глибинно архетипізованих психоестетичних процесів сприйняття дійсності» [6, 31]. Стосовно цього дуже слушною є думка М. Дмитренка, який називає архетипи «психологічними реліктами» і спирається на дослідження І. Пасько, котра у дослідженні «Міфологічні джерела української етнокультурної моделі: психологічний аспект» пише про те, що «ця „архітектоніка давнього духу нікуди не зникла і не вмерла, вона втілила себе в етногенетичних парадигмах історичної пам'яті і соціальних імперативів. Формули архетипів опредметнені та реінфіковані в ментальних структурах повсякденної і високої традиційності, звичаєвості та етосі, феноменах комунікативності та світобачення. Найскладніше для кожної нової генерації народу полягає в тому, щоб почути, тобто розкодувати, розпредметити ці імперативи архетипів і вже свідомо використати для розбудови власної культури і цивілізації» [8, 11]. Це завдання буде залишатися актуальним для кожного покоління науковців-гуманітаріїв.

Фактично таке ж наповнення і функції має цей термін і в літературознавстві з відмінністю в тому, що архетипи тут виявляються дослідниками шляхом зіставлення літературних творів з первинними текстами, найчастіше — фольклорними, та «розглядаються як одне з потужних і невичерпних джерел літератури та мистецтва» [14, 65].

Отже, архетипний образ є конкретним проявом архетипу у вигляді предметно-буттєвих (дім, ворота), рослинних (калина, верба), особистісних, (кобзар, козак), просторових (степ, дорога), часових (день, ніч), абстрактно-персоніфікованих (доля, добро) чи іншого порядку понять, що викликають в уяві стійкі асоціації, та пов'язані з художньо-естетичним мисленням народу, національним, позачасовими або повторюваними етнобуттєвими реаліями. Багато із них мають позаетнічний характер, а тому можуть вважатися загальнолюдськими (дім, дорога, поле і т.п.), хоч і відрізняються все ж за своїм семантично-символічним наповненням; окремі ж — є суто національними (як, наприклад, кобзар чи козак). Крізь призму архетипізованих образів людина сприймала світ як цілісно, так і в деталях та взаємозв'язках, що його утворюють. У відповідності із конкретним хронотопом ці образи здатні трансформуватися, набирати нових рис,

зберігаючи, проте, свої основні ознаки, а тому є наскрізними в парадигмі «міф — твір фольклорний — літературний твір».

Якщо мати на увазі авторський твір, то архетипні структури й архетипні образи тут являють собою, за твердженням К. Дронь, «інтерсеміотичні елементи, що повторюються в літературі упродовж століть (в основному — зрецептовані з фольклору — Ж. Я.) і пов'язують індивідуально-авторську картину світу з багатовіковою традицією, а в конкретних текстах генерують розлогі інтертекстуальні зв'язки, численні паралелі, порівняння, зіставлення, алюзії, ремінісценції, відроджують у читацькій рецепції загальнолюдські переживання й почуття» [9, 16]. Авторка наголошує при цьому, що, «будь-який елемент із наведеної вище парадигми є складним конгломератом, у діахронному зрізі якого виявні глибинні пласти доісторичних релігійних вірувань та світоглядних уявлень різних народів, пережитки давніх ритуалів та культів, контамінації міфічних мотивів і сюжетів, далекі відгомони переказів, легенд і казок...» [9, 16].

Українська література 30–60-х років XIX століття загалом і літературна проза цього періоду зокрема, являючи собою унікальний сплав рис сентименталізму, реалізму та романтизму, який актуалізував якнайширше звернення до фольклору (а через нього — й до міфології), є благодатним ґрунтом для такого аналізу і надає можливість набагато глибшого розуміння цих творів у сучасний період. Якщо мати на увазі форми, способи та вектори рецептивного зв'язку творів літератури цього періоду із фольклором, то можемо бачити, що для творів новіших вони й самі вже є літературними архетипами, оскільки, застосувавши до їх аналізу компаративний метод у плані співвіднесеності у них «фольклорного» та «літературного» загалом (в тому числі й архетипізованих образів), фактично завважуємо частку сакрального (давнього, первинного) та профанного (сучасного для їх авторів), відображеного у них, з явною перевагою першого.

У межах дослідження фольклоризму літератури зазначеного періоду раніше нами було здійснено аналіз основних етнобуттєвих архетипів Дому, Поля і Храму крізь призму універсального міжгалузевого концепту «Дім — Поле — Храм» [22], що його відомий український філософ і культуролог С. Кримський, спираючись на досвід М. Гайдеггера, зокрема його теорію архетипних структур, та слідом за Г. Гачевим (праця «Национальные образы мира») вивів у площину характеристик для аналізу української культури [11]. Зазначені архетипи, на думку дослідника А. Личковаха, є не що інше, як «топоси дійсного буття людини, що визначають горизонти її вкоріненості, „край“ її особистого і родового етнонаціонального існування» [13, 5].

В авторській прозі 30–60-х років ХІХ століття архетипний образ воріт зрецептував із усної традиції як полісемантичний. Його значення можемо трактувати через пояснення описаних у творах ритуалів, народних звичаїв, обрядів. Саме тому в етнолінгвістичному словнику «Славянские древности» цей образ тлумачиться як «объект и локус ритуалов, связанных с символикой границы между “своим” пространством (домом и двором) и “чужим”, внешним миром» [18, I, 438]. Логічним доповненням до такого тлумачення символіки воріт є твердження Г. Лозко про те, що «за давніх язичницьких часів огорожа виконувала насамперед роль магічного оберега — це було замкнуте коло, куди не могла проникнути зла сила. Тому в деяких регіонах і до сьогодні зберігся звичай не тримати довго відчиненими ворота чи хвіртку, а зачиняти їх швидко, як тільки увійдеш чи в’їдеш у двір» [15, 429].

Символіка воріт тісно пов’язана із архетипним образом дороги, особливо тим його значенням, що стосується культу предків, оскільки, як і дорога, ворота є лімінальною зоною, межею. Тому в народному світобаченні, яке відображене в обрядах, фольклорі, ритуалізованих діях, можна виділити принаймні п’ять семантичних площин, де найчастіше символічно використовується цей образ: 1) ворота як міфічне міжсвіття; 2) ворота як межева, міжлокусна, з’єднуюча складова концепту «Дім — Поле — Храм», що його, як було зазначено, С. Кримський використав для аналізу української культури [11] (якраз це значення найбільш пов’язане з архетипним образом дороги); 3) ворота в побутовій, повсякденній звичаєвості; 4) ворота як символ міжсвіття у родинній обрядовості; 5) ворота як міфема календарних обрядів.

У прозових творах зазначеного періоду найбільш чітко представлені перші три значеннєві вияви воріт як архетипного образу. Стосовно першого значення (ворота як міфічне міжсвіття), то його, спираючись на народне світобачення, трактують автори колективної монографії «100 образів слов’янської міфології» таким чином: «Щось схоже на мур відділяє світ земний і світ небесний один від одного. Але в мурі є ворота, через які відбувається сполучення між світами. Через міфічні небесні ворота на землю приходять весна, дощ, прилітають птахи. З потойбіччя прибувають птахи і йдуть у вирій також через ворота. Так само, через ворота, наближаються одне до одного наречені» [1, 57].

У романі П. Куліша «Чорна рада» такими метафорично-антиномійними світами представлено козацьку вольницю і монастир, куди приходять козаки «спасатись», тобто в кінці життя спокутувати свої гріхи, аби по смерті душа потрапила до раю. Тому досить символічно автором зображено козацький обряд «прощання зі світом», світом

земним, гріховним, де так само символічним міжсвіттям є ворота: «Одчиняються ворота, він увійде туди, а все товариство і вся суєта мирська, з музиками і скоками, і солодкими медами, останеться за ворітьми. А він скоро ввійшов, зараз же черес із себе і оддає на церкву, жупани кармазинові з себе, а надіне волосяну сорочку, да й почав спасатись» [12, 35]. Підтвердженням такої символіки воріт є визначення О. Потапенка, який у відповідній статті «Словника символів культури» пише: «Ворота — символ входу в рай (некло), місце, через яке проходить сонце, весна, щастя, радість, душі померлих та ін.; початку шляху (чужого світу), де чекає горе, біда; входу на небеса і земний світ; доброго господаря; оберіг; минулого-майбутнього; початку чогось» [19, 51].

Зазначена у «Чорній раді» символіка воріт, як архетипного образу, пов’язана і з другою семантичною площиною його символічного використання як міжлокусної складової універсального культурологічного концепту «Дім — Поле — Храм» [11]. Можна стверджувати, що у цитованому тексті ворота виконують також і функцію межі між локусами «Поле» і «Храм». Будучи у тісному зв’язку із архетипним образом дороги, ворота тут символізують початок або завершення шляху (в даному прикладі життєвого шляху також).

У цьому ж творі П. Куліша з етнографічною достовірністю зображено й ворота між «Полям» та «Домом» на хуторі Хмарище: «А ворота в Череваня не прості, а державські. Замість ушул — рублена башта під гонтовим щитом, і під башту вже дубові ворота, густо од верху до низу цвяховані. Бувало тоді, у ту старовину, таке, що і вдень і вночі сподівайсь лихого гостя — татарина або ляха. Так над ворітьми у башті було й віконце, щоб роздивитись перше, чи впускати гостя до господи, чи ні. Над щитом — гостроверхий гребінь із дубових паль, а округ хутора — годящий вал» [12, 7]. Ворота тут є не просто межею між названими буттєво-просторовими локусами, але й разом із «годящим валом» — захистом «Дому» від ворогів. Розуміючи такий зв’язок, уже не так безнадійно сприймаються описані у романі події, під час яких подорожуючі на чолі із полковником Шрамом застають у Києві залишки пожарища, де місцями «на спустошалоу дворищі стирчать тільки печі да ворота; а де чи діловання, чи щит над ворітьми, чи яка хоромина, то все те нове, іще й дерево не посиніло» [12, 26]. Якщо вистояли піч та ворота, значить, відбудовується і все інше, бо піч — це сутнісний центр «Дому», родинне вогнище, а ворота — зв’язок зі світом.

У семантичній площині побутової звичаєвості ворота символізують достаток господарів, їх працелюбство. Якщо хата протягом віків була простором жіночої турботи («Жінка за три кутки хату держить, а чоловік за один»), то за її станом

судили про господиню, а подвір'я, огорожа, ворота — сфера діяльності чоловіка — й судили про господаря. У зв'язку з цим в народі побутує прислів'я: «Які ворота — такий господар». По воротах часто впізнавали хату, як, до прикладу, в оповіданні Ганни Барвінок «З дороги», де подорожні, «вертаючися, спитали на селі Гальку, і нам показано її хату, додавши: нові великі ворота» [5, 37]. Це означало, що тут живуть добрі господарі.

У народній культурній традиції утвердився звичай зустрічати, вітати гостя(ей) на подвір'ї або у господі, а не через ворота і не через поріг (зони міжсвіття), бо гість — це міфічний представник потойбіччя, як і полазники або русалки під час колядувань-щедрувань чи «водіння русалок», тому його вітали й шанували («він по світу славу розносить»), адже, за віруваннями, представники «того» світу могли впливати на життя людей на «цьому» світі. З цієї самої причини й проводять гостей аж за ворота, як «чужого», зачиняючи за ним браму чи хвіртку. Цей звичай згадано у романі П. Куліша «Чорна рада» в епізоді, де «Брюховецький провів його (князя — Ж.Я.) аж за ворота» [12, 136].

Прикладів прямої рецепції використання архетипного образу воріт в аналізованій прозі 30–60-х років XIX століття у родинній та календарній обрядовості не знаходимо. Проте у підтексті при описі таких ритуалізованих дійств вони розуміються, оскільки і Г. Квітка-Основ'яненко,

і П. Куліш, і Ганна Барвінок та інші тогочасні письменники часто вплітають їх описи у контекст своїх творів. Ширше символіка архетипного образу воріт у народній традиції була досліджена автором у статті «Семантично-символічні модули лексеми “ворота” в українській культурній традиції» [23].

Проаналізувавши корпус прозових творів 30–60-х років XIX століття, можемо стверджувати, що в період становлення української прози у літературі простежуються різномірні трансформації та рецептивні зв'язки із народним наративом і культурною традицією загалом, у тому числі й на рівні засвоєння архетипних образів. Зокрема, простеживши семантичні паралелі відображення архетипного образу воріт у двох аналізованих системах, спостерігаємо як пряме використання символічно-семантичних аспектів образу, так і таке, яке стосовно використання в авторській прозі розуміється у підтексті. «Ворота» зрецептували із української фольклорної традиції в літературу як полісемантичний та поліфункціональний об'єкт, причому значно більш символічний, ніж утилітарний. Якщо йти за системою «універсалізації смислу в тріаді “слово-образ-символ”», яку використовує у своєму дослідженні «Символіка фольклорного образу» З. Василько [4, 56], то стосовно образу воріт варто означити багатовекторність розвитку як самого поняття, так і його символічних кодів. При цьому сам образ залишається хоч і багатоликим, проте функціонально однаковим.

## ДЖЕРЕЛА

1. 100 найвідоміших образів української міфології / Під заг. редакцією д-ра філологічних наук Олени Таланчук. — К. : Книжковий дім «Орфей», 2002. — 448с.
2. Словник іншомовних соціокультурних термінів [Електронний ресурс] / Словopedia. — Режим доступу: <http://slovopectia.org.ua/39/53392/260678.html>
3. Босик З. Родинна обрядовість: трансформація та архетипові мотиви весільної обрядовості Середньої Наддніпрянщини: Монографія / З. Босик. — К. : НАКККіМ, 2010. — 344 с.
4. Василько З. Символіка фольклорного образу / З. Василько. — Львів : «ДПА Друк», 2004. — 392 с.
5. Ганна Барвінок. Твори у двох томах. Т. 1. / Ганна Барвінок / [упоряд. В. Шендеровський, В. Яременко]. — Львів : БаК, 2011. — 572 с.
6. Гарасим Я. Національна самобутність естетики українського пісенного фольклору / Я. Гарасим. — Львів : НВФ «Українські технології», 2010. — 376 с.
7. Давидюк В. Генетично-порівняльний метод нові можливості фольклористичної компаративістики / В. Давидюк // Література. Фольклор. Проблеми поетики. Випуск 36. — К. : Київський національний університет імені Тараса Шевченка, 2012. — С. 66–86.
8. Дмитренко М. Символи українського фольклору : Монографія / М. Дмитренко. — К. : УЦКД, 2011. — 400 с.
9. Дронь К. Міфологізм у художній прозі Івана Франка / К. Дронь. — К. : Наукова думка, 2013. — 242 с.
10. Іванишин П. Національний спосіб розуміння в поезії Т. Шевченка, Є. Маланюка, Л. Костенко : Монографія / П. Іванишин. — К. : Академвидав, 2008. — 392 с.
11. Кримський С. Архетипи української ментальності // С. Кримський // Проблеми теорії ментальності / [відпов. редактор М.В. Попович]. — К. : Наукова думка, 2006. — С. 273–301.
12. Куліш П. Чорна рада. Хроніка 1663 року / П. Куліш // Твори в двох томах. — Т. 2. — К. : Дніпро, 1989. — С. 5–153.

13. Личковах В.А. Філософія етнокультури як новітній напрям народознавства В.А. Личковах // Вісник Чернігівського державного університету. — Випуск 75. Серія «Філософські науки». — Чернігів, 2010. — С. 3–9.
14. Літературознавчий словник-довідник / [За редакцією Р.Т. Гром'яка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка]. — К. : Академія, 2007. — 752 с.
15. Лозко Г. Українське народознавство / Г. Лозко. — Харків : ЧП «Див», 2005. — 472 с.
16. Пашник О. Теоретичні проблеми універсально-культурного аналізу в сучасному літературознавстві / Олена Пашник // Слово і час. — 2004. — № 7. — С. 57–61.
17. Пригодій С.М. Американський романтизм. Полікритика: навч. посіб. для студ. філ. спец. ВНЗ / С.М. Пригодій, О.П. Горенко. — К. : Либідь, 2006. — 440 с.
18. Славянские древности. Этнолингвистический словарь в пяти томах. Т. 1 / Под общей редакцией Н.И. Толстого. — М. : «Международные отношения», 1995. — 584 с.
19. Словник символів культури України / [За заг. редакцією В.П. Коцура, О.І. Потапенка, М.К. Дмитренко]. — К. : Міленіум, 2002. — 260 с.
20. Українська фольклористика. Словник-довідник / [Укладання і загальна редакція Михайла Чернопиского]. — Тернопіль : Підручники і посібники, 2008. — 448 с.
21. Шестопалова Т. Кореляція понять «архетипний образ-міфологема-символ-міф» (на прикладі поезії П. Тичини) / Т. Шестопалова // Наукові записки НаУКМА. Філологія. — Том 17. — К. : ВД «Києво-Могилянська академія», 1999. — С. 37–41.
22. Янковська Ж.О. Концепт «Дім-Поле-Храм» крізь призму історичного роману П. Куліша «Чорна рада» / Ж.О. Янковська // Вісник Чернігівського національного університету. — Випуск 95. Серія «Філософські науки». — Чернігів : Редакційно-видавничий відділ ЧНПУ імені Т.Г. Шевченка, 2011. — С. 21–25.
23. Янковська Ж.О. Семантично-символічні модуси лексеми «ворота» в українській культурній традиції / Ж.О. Янковська // Мандрівець. Всеукраїнський науковий журнал. — Тернопіль, 2013. — № 4 (106) липень-серпень. — С. 63–70.

*Понятие «архетип» — «культурный архетип» — «архетипический образ» является парадигмой развития и «неустрашимым свойством художественного мышления. Сквозь призму архетипических образов с давних времен человек воспринимал мир как в целом, так и в деталях и взаимосвязях, что его воспроизводят. В соответствии с конкретным хронотопом эти образы способны трансформироваться, набирать новые черты, сохраняя, однако, свои основные признаки, а потому являются сквозными в семантически- смысловом ряду «миф — произведение фольклорное — литературное произведение».*

*В статье сделана попытка с помощью компаративного анализа определить направления рецепции семантических параллелей использования архетипного образа ворот в народной культурной традиции и украинской литературной прозе 30–60-х гг. XIX в.*

**Ключевые слова:** *ворота, архетип, культурный архетип, архетипический образ, символ, семантика, полисеманτικότητα, семейные обряды, календарная обрядность.*

*The concept “archetype” — “cultural archetype” — “archetypal image” is a paradigm of development and “invincible property of artistic thinking”. By using the archetypal images people perceived the world as integrity in aspect of particular details and connections. According to the specific chronotop that images can transform, get new features, but also save the main signs and are pass-through the semantic and content row “myth — folklore — literature”.*

*This article is an attempt on the basis of comparative analysis to identify areas of semantic parallels of the use of archetypal image of the gate in the Ukrainian literary prose in 30–60s of XIX century.*

**Key words:** *gates, archetype, cultural archetype, archetypal image, symbol, semantics, polysemantic, family traditions, calendar rituals.*